

Висновки. Виходячи з товарно-грошової природи ринкової економіки, що являє собою потоки товарів, ресурсів і грошових коштів, які безперервно рухаються через посередництво операцій (транзакцій), що також безперервно здійснюються, ринок послуг – це сфера обігу або сукупність активів купівлі-продажу різних видів діяльності із задоволення потреб окремої людини, груп людей, організацій. Учасниками ділових відносин на ринку виступають споживачі послуг (замовники) та виробники послуг. Ми вважаємо, що суть ринкового обміну у сфері послуг з позиції споживачів полягає у наступному: споживачі мають різні смаки і переваги, які є для них критеріями вибору альтернативних послуг, при цьому кожний дає власну оцінку корисності й цінності послуги, яку купує, та намагається отримати за гроші таку послугу, яка б максимально задовольняла його особисті потреби. Попит на ринку послуг формується потребами у певних послугах за умов відповідної кількості грошей у споживачів. Вартість (ціна) кожної послуги також залежить від ступеня насиченості нею, тобто від конкуренції на ринку пропозиції, який формують виробники послуг. Якщо ціни на послуги перевищують суспільно необхідні витрати для їх створення, відбувається надмірне привласнення частини фінансових ресурсів виробниками послуг та їх вилучення з доходів споживачів.

Таким чином, ринок послуг – складне утворення, що, по-перше, забезпечує зв'язок між виробництвом і споживанням, а значить і цілісність, безперервність процесу відтворення, а, по-друге, є певною сукупністю відносин між суб'єктами господарювання з приводу купівлі-продажу послуг, де відбувається остаточне визнання їх вартості та реалізація, а також здійснюється опосередкований контроль споживача за виробництвом послуг.

Література:

1. Мочерний С. В. Основи економічних знань: Підручник. – К.: Академія, 2001. – 312 с.
2. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: Навч. посіб. – Одеса: Астропрінт, 2001. – 560 с.
3. Горська О. Структура економіки України як фактор економічної безпеки // Регіональна економіка, 2002. – № 3. – С. 61-68.
4. План дій Україна-Європейський Союз // www.kmu.gov.ua.

Summary:

Svitlana Zhovnir. THE SYSTEM OF SERVICES: PROBLEMS, PERSPECTIVES.

Research the peculiarities and the problems contemporary situation on the market of services. Now among of the different types and forms of markets the market of services is the prevail segment. They are positives and negatives process under conditions of the economy reforming. Complicated economic and demographic situation in Ukraine is a reason to making effective system of observation of important social process on the market of services.

УДК 911.3

Роман ГЛАДКОВСЬКИЙ

ВІДНОСИНИ УКРАЇНА – НАТО: РЕГІОНАЛЬНИЙ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ВИМІР

Постановка проблеми. Друга половина ХХ століття характеризується глобальними змінами на політичній карті світу. Крах колоніальної системи і формування десятків нових незалежних держав, розкол світу на дві протилежні соціально-політичні та ідеологічні системи з їх непримиримою боротьбою, крах світової комуністичної системи та початок формування нової архітектури світоустрою склали надзвичайно складу геополітичну палітру. Але ХХІ століття характеризується ще більш глобальними геополітичними змінами, що розпочалися ще в кінці ХХ століття. Утворювались одні геополітичні структури і системи та припиняли своє існування інші, треті постійно розвивалися, адаптуючись до нових умов та викликів сучасного глобалізованого світу. Однією з поміж таких структур, що постійно розвивалася і вдало пристосувалася до нових викликів та геополітичних умов, є Організація Північноатлантичного договору (НАТО), котра з оборонного військово-політичного блоку трансформувалась у найпотужнішу міжнародну організацію з питань безпеки. Тобто, можна констатувати, що у даному випадку безпека розуміється у найширшому значенні, починаючи від геополітичної та військової безпеки і закінчуючи інформаційною та особистою безпекою. Отже, сьогодні до НАТО привернута увага багатьох науковців політичних, історичних, філософських, соціальних та інших наук. Не виключенням є і суспільно-географічна наука, зокрема політична географія, а також така синтетична наука як геополітика. Принаймні регіональний територіальний

підхід у дослідженні відношень і зв'язків між Україною та НАТО має важливе значення для нашої держави. В даному випадку регіональний вимір соціологічних опитувань щодо ставлення населення України до НАТО дасть можливість зрозуміти геополітичні орієнтації цього населення. А це, в свою чергу, дасть можливість робити відповідні геополітичні прогнози, як внутрішньої так і зовнішньої стратегії розвитку нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських геополітиків та політико-географів, які у своїх роботах торкалися проблем НАТО є: М.Багров, О.Дергачов, М.Дністрянський, П.Масляк, О.Шаблій та інші. Щодо оцінки ставлення населення до НАТО, то тут дослідження проводились соціологічними службами таких установ, як Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Розумкова, фонд “Демократичні ініціативи”, Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України “Український монітор” і Національний інститут стратегічних досліджень.

Мета та завдання дослідження. Дана робота має за мету визначення регіональних відмінностей у ставленні населення до інтеграції України в євроатлантичні структури та визначення геополітичних устремлінь українського суспільства. Виходячи з мети, основними завданнями статті є: оцінка регіональних відмінностей соціологічних опитувань щодо ставлення населення нашої держави до НАТО як в цілому по країні, так і в розрізі регіонів; визначення основних тенденцій у ставленні до НАТО в жителів різних регіонів України; вивчення причин, які впливають на імідж НАТО в очах українського населення.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні дискусія навколо питань співпраці України з НАТО відбувається в новому геополітичному контексті. Після президентських виборів та Помаранчевої революції наша держава нарешті остаточно визначилась у своїй зовнішньополітичній стратегії, зробивши остаточний вибір на користь приєднання до ЄС та НАТО. Швидка зміна зовнішньополітичного вектора в сторону євроатлантичної інтеграції була зроблена ще старою владою, але повна нездатність тодішньої верхівки до планомірних та стратегічних кроків у цьому напрямку привела до послаблення руху в бік євроатлантичного простору. А перед Президентськими виборами 2004 року, відчуваючи свою політичну приреченість, стара влада взагалі змінила стратегічний євроатлантичний курс України на євразійський (інтеграція з Росією та ЄЄП.). Це, на нашу думку, стало однією з причин, яка призвела до повалення цього режиму. Отже, якщо від влади можна очікувати швидкої зміни геополітичного вектора, то швидкої зміни політичної свідомості суспільства чекати не доводиться. Для реалізації цього доленосного рішення потрібна підтримка не лише парламенту, але принаймні більшості населення України. Адже частиною політичних критеріїв, які має виконати країна кандидат на вступ до Альянсу, є також необхідність досягнення консенсусу всередині суспільства. У цьому питанні думки населення України різних регіонів та верств дещо відрізняються [1, с.67].

На думку західних експертів сьогодні можливість членства в НАТО здається багатьом українцям чимось схожим на недосяжну мрію. Проте на початку 90-х років ХХ століття, коли глави країн НАТО на сесії у Брюсселі підтвердили відкритість Альянсу для “демократичних країн на Сході”, членство в НАТО, мабуть, здавалося так само нереальним і громадянам інших країн Східної та Центральної Європи. Хто міг уявити, що Румунія, яка щойно почала одужувати після політичної та економічної розрух Н. Чаушеску, зможе відповідати принципам демократії, свободи особистості і верховенства права, передбаченим Північноатлантичним договором? Що НАТО перетне окреслену Росією “червону лінію” і запросить колишні радянські республіки – Естонію, Латвію і Литву – приєднатися до Альянсу? Або що до Альянсу приймуть Болгарію, яку багато хто в СРСР називав “шіснадцятою республікою”? Ці країни (разом із Словаччиною та Словенією) приєдналися до НАТО в 2004 році, під час Стамбульського самміту. Крім Польщі, Угорщини та Чехії, що стали членами Альянсу на Вашингтонському саміті у 1999 році, десять країн Східної і Центральної Європи вступили до НАТО через 10 років після Брюссельського самміту. Успішне подолання цими країнами скептицизму, песимізму і важкого тягаря минулого – й одночасне їх перетворення з посткомуністичних суспільств на членів євроатлантичної спільноти демократичних країн – свідчить, що будь яка недосяжна мрія може збутися, якщо керівники країни демонструють політичну волю і далекоглядність, підтримані системним і незмінним підходом у здійсненні реформ [5, с.68].

Сьогодні громадська думка в Україні щодо Північноатлантичного альянсу відрізняється від аналогічних показників у країнах Центрально-Східної Європи та Балтії. Наприклад рівень підтримки НАТО у цих країнах загалом перевищував підтримку вступу до Євросоюзу [3, с.195]. Українці ж хочуть вступати до ЄС і не хочуть до НАТО — такі результати загальноукраїнського опитування, проведеного фондом “Демократичні ініціативи” та Київським міжнародним інститутом соціології з 4

до 15 лютого 2005 року. Загалом було опитано 2040 респондентів, теоретична похибка вибірки (без урахування дизайн-ефекту) складає 2.2%.

На запитання “Якби найближчої неділі відбувався референдум щодо членства в ЄС” голоси розподілилися так: “За вступ до ЄС” — 44%, “Проти вступу до ЄС” — 28%, не визначилися або не брали б участі в референдумі — 28%.

На запитання “Якби найближчої неділі відбувався референдум щодо членства в НАТО” голоси розподілилися так: “Проти вступу до НАТО” — 48%, “За вступ до НАТО” — 15%, не визначилися або не брали б участі в референдумі — 36%.

Директор Фонду “Демократичні ініціативи” Ілько Кучерів прокоментував ці дані так:

“Дві третини українців не обізнані з тим, що таке ЄС та НАТО, і потребують інформації про ці організації. Держава повинна провести активну кампанію з роз’яснення того, навіщо існують ці організації та які вигоди від вступу до них матимуть громадяни. Особливо це стосується питання членства в НАТО. Низька підтримка населенням членства України в НАТО пояснюється також активною антинатовською пропагандою під час президентської виборчої кампанії. Противники НАТО знаходяться в полоні стереотипів часів холодної війни та брежнєвської пропаганди: що НАТО — це агресивний військовий блок, який сам провокує конфлікти, що вступ до НАТО Україні не вигідний економічно, і що вступ до НАТО зіпсує відносини з Росією [7]. Дані соціологічного моніторингу українського суспільства за перші роки XXI століття свідчать, що рівень підтримки ідеї вступу України до НАТО серед населення знижувався. Це пов’язується перш за все з кризою довіри до влади серед громадян. Але, також результати показують, що багато людей ще не визначились із своєю позицією. (Див. табл. 1) Це дає підґрунтя для роздумів про те, що дії нової влади в Україні, можуть вплинути на ставлення цих людей до НАТО.

Таблиця 1

Ставлення населення України щодо питання приєднання України до НАТО [6, с.16]

Рік	”За вступ до НАТО”	”Проти вступу до НАТО”	Не визначелись	Не відповіли
2000	24,9	33,5	41,5	0,1
2001	23,1	32,5	44,2	0,2
2002	18,8	37,9	42,6	0,6
2003	20,8	37,9	40,6	0,7
2004	18,8	38,5	42,0	0,7

В даному випадку корисним для нашої держави буде досвід Польщі. У 1992 – 1993 роках там проводилося відповідне соціологічне вивчення громадської думки, яке показало, що третина громадян підтримують вступ до НАТО, третина – налаштовані нейтрально, третина – проти. А наприкінці 1993 року за підтримку ідеї вступу до НАТО висловилось вже 57% громадян. Такі зміни відбулися протягом одного року! Дехто не міг повірити, що таке сталося. Проте, саме за цей один рік був досягнутий політичний консенсус стосовно вступу Польщі до НАТО – і завдяки цьому стала можливою зміна громадської думки. Це стало результатом того, що починаючи з 1993 року влада у Польщі діяла в атмосфері політичного консенсусу – і це, звичайно, дуже сприяло загальному успіху [5, с.59].

Тому, щоб прогнозувати подальші кроки в напрямку популяризації та поліпшення іміджу НАТО в очах громадян України, потрібно визначити регіональні відмінності у ставленні населення до НАТО. Оцінку ставлення громадян нашої держави до НАТО в регіонах протягом останніх років проводили багато соціологічних служб різних державних і недержавних установ. Найбільш показовими серед оприлюднених досліджень на цю тему є: дані опитування, проведеного фондом “Демократичні ініціативи” та компанією “Тейлор Нельсон Софрез Україна” з 27 листопада по 5 грудня 2002 року; результати опитування проведеного соціологічною службою Центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Розумкова в грудні 2003 року; загальні результати соціологічного дослідження зробленого соціологічною службою Національного інституту стратегічних досліджень в листопаді 2003 року.

Проведений нами регіональний суспільно-географічний аналіз даних соціологічних опитувань вищезгаданих установ дає нам можливість констатувати наявність значних регіональних відмінностей. Так за даними опитування проведеного фондом “Демократичні ініціативи” підтримують вступ України до НАТО жителі Західного, Південно-Західного, Північно-Західного регіонів, а також Києва. Найбільш активно налаштовані проти вступу України до НАТО мешканці Східного, Південно-Східного, Південного регіонів і Криму [3, с.205].

Згідно ж з опитуванням проведеним Центром Розумкова, яке дещо відрізняється за принципами

виділення регіонів від попереднього, у Західному регіоні найбільше прихильників вступу України в НАТО – 32,0% і найменше противників – 29,4%. У Центральному регіоні прихильників вступу – 22,8%, противників – 45,8%; відповідно у Південному – 25,5% і 52,6%; у Східному – 14,6% і 60,9% [5, с.174].

За опитуванням, проведеним соціологічною службою Національного інституту стратегічних досліджень регіональна картина ставлення населення України до НАТО має такий вигляд: Західна Україна – 39,9% підтримує вступ нашої країни в НАТО і 18,8% проти вступу; Центральна Україна – 18,2% за вступ до Альянсу і 25,5% проти вступу; Східна Україна – 16,4% висловились за вступ і 46,2% проти вступу; Південна Україна і Крим відповідно 12,8% – за вступ в НАТО і 61,0% проти вступу [2, с.11].

Отже, дані різних соціологічних служб щодо ставлення громадян до НАТО по різних регіонах України в основних тенденціях збігаються, що свідчить про їх достатню достовірність. Серед мотивів, якими керуються прихильники вступу України в НАТО в регіонах, переважають сподівання, що це дасть їм гарантії безпеки, сприятиме рухові у напрямку західної цивілізації та демократії, стимулюватиме розвиток регіональної політики і дозволить усунути диспропорції у розвитку регіонів.

Серед причин, що стимулюють негативне ставлення до вступу України в НАТО, переважають побоювання, особливо на Півдні і Сході, втягнення нашої країни у військові конфлікти, а також те, що це потребуватиме від неї значних додаткових коштів, що Україна має бути позаблоковою державою і що НАТО є агресивним імперіалістичним блоком.

Завдяки співпраці фонду “Демократичні ініціативи” та Інституту євроатлантичного співробітництва у 2003 році започатковано традицію проведення регіональних опитувань на теми зовнішньополітичних орієнтацій, зокрема щодо ставлення громадян України до НАТО. Цікавими для порівняння видається опитування проведене в містах Східного та Південного регіонів, де найбільше противників вступу України до НАТО, - Миколаєві, Запоріжжі, Сімферополі [3, с. 209].

За даними опитування, 61,3% жителів Запоріжжя проголосували б за вступ до ЄС, тоді як проти – 23%. У той же час щодо вступу до НАТО зафіксовано протилежну картину: лише 24,3% готові голосувати “за”, тоді як 60,3% - “проти”. На думку фахівців, такий суперечливий результат свідчить про те, що у Східному регіоні України попри загальну прихильність до ідеї європейської інтеграції, все ще зберігаються радянські стереотипи щодо НАТО. Крім того значна частина громадян констатує гострий дефіцит достовірної інформації про діяльність НАТО та ЄС. Показово, що жителі Запоріжжя, центру одного з найбільш “проросійських” регіонів України, зорієнтовані на Європейську модель політичного та економічного розвитку України і скептично ставляться до запозиченого російського чи білоруського досвіду [3, с. 209].

Сімферополь належить до числа адміністративних центрів з найбільш негативним ставленням до вступу України в НАТО (навіть порівняно з Миколаєвом та Запоріжжям). Підтримка вступу України в НАТО становить у Миколаєві – 18%, у Запоріжжі – 23% у Сімферополі – 15,5%. Проти вступу до Альянсу у Миколаєві виступає 54%, у Запоріжжі – 63%, у Сімферополі – 57,4%. Більшість жителів Сімферополя негативно ставиться до НАТО, вважаючи що організацію агресивним воєнним блоком (52,5%). Серед нових причин негативного ставлення – побоювання, що НАТО може втягнути Україну у воєнні дії (41,5%), упевненість, що НАТО є агресивним імперіалістичним блоком (33%), страх, що в Україні стануть хазяйнувати іноземці (27%) та що членство в НАТО може зіпсувати відносини з Росією (22%). Прихильники вступу до НАТО можливі позитиви бачать насамперед у тому, що це надасть Україні більшого авторитету на міжнародній арені (26,5%), а також гарантії безпеки (22%). Загалом ставлення до НАТО у Сімферополі є гіршим, ніж у середньому по Україні, у Запоріжжі та Миколаєві (в середньому по Україні вважають НАТО агресивним блоком 34%, у Миколаєві – 43,5%, у Запоріжжі – 50%) [3, с. 210].

Отже, на ставлення до НАТО в регіонах України впливають різні фактори: стереотипи свідомості, що збереглися з часів холодної війни; невиправданість надій на отримання різних матеріальних благ, які нібито повинен був надати Захід після заяви України про “рух на зближення з Європою”; бажання запозичити західні демократичні цінності; обурення бомбардуванням Югославії ВПС НАТО; гуманітарна допомога Альянсу населенню Західної України, що постраждало від повені; скасування багатомільярдного контракту українського підприємства із зарубіжними партнерами після втручання західних політиків і багато інших. Відзначимо, що засоби масової інформації (ЗМІ) як загальнодержавні так і регіональні відіграють велику роль у формуванні установок населення, оскільки вони не просто передають новини, а “роблять їх”. При цьому виявляється, що суб’єктивна інтегральна оцінка соціально значимого питання напрямку залежить навіть від того, яка з його

окремих сторін “просто обговорювалась” у новинах, не говорячи уже про те що існують методи прихованого маніпулювання свідомого реципієнта інформації. Так, ставлення до НАТО у різних регіональних ЗМІ корелюється із загальнополітичною орієнтацією регіону. Як правило ЗМІ, що виражають “ліві” політичні погляди, закликають до інтеграції з Росією та намагаються представити Альянс у вкрай темних відтінках працюють переважно на Сході та Півдні України. І навпаки, ЗМІ, що виражають інтереси “правих” політичних сил, які саме у русі до НАТО та ЄС вбачають єдиний вихід подолання кризи в Україні виходять в більшості в Західному та Центральному регіонах нашої держави. Тому, якщо брати взагалі по Україні, то такий інформаційний простір не тільки не сприяє формуванню позитивного ставлення населення України до НАТО, а навпаки закріплює існуючі негативні стереотипи. Таким чином, одним з основних факторів, що обумовили збільшення негативного ставлення населення України, став провал інформаційної політики старої влади як загалом, так і в окремих регіонах. На нашу думку, для того щоб в свідомості українського народу відбулися зміни у сприйнятті НАТО, вже новій владі необхідно розробити нову концепцію інформаційної політики в загальнодержавному і регіональному масштабі [4, с.42 – с.43].

Висновки. В результаті проведеного суспільно-географічного дослідження вітчизняної громадської думки ми визначили наявність усталених регіональних відмінностей. Утім, у кожному регіоні вже сформувався стійкий прошарок людей, зорієнтованих на європейські цінності та євроатлантичну інтеграцію. Більшість з них підтримує і набуття членства в НАТО. Також у всіх регіонах України велика частка людей, які не визначились у своєму ставленні до Альянсу. Тому, поінформованість цих людей щодо діяльності НАТО має стати основою регіональної інформаційної політики нинішньої влади. Це сприятиме створенню нового, незаангажованого іміджу НАТО в свідомості наших людей. Адже в геополітичному відношенні Україна належить до євроатлантичної цивілізації, базові цінності якої не є чужими для її населення.

Література:

1. Сіденко В.А., Немиря Г.М., Перепелиця Г.М., Жовква І.І. Критерії членства в СОТ, ЄС, та НАТО. Інтеграційні перспективи України. – К.: ТОВ “ВРА “Віртуальні комунікації””, 2003. – 75 с.
2. Геополітичні орієнтації населення України (результати опитування громадської думки). – К.: НІСД, 2003.
3. Дергачов О.П. та ін. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства. – К.: “Стилос”, 2004. – 407 с.
4. Олександр Ющенко, Олександр Поступной, Тетяна Чернецька, Михайло Довгопол, Ганна Заволодько. Імідж НАТО в українських засобах масової інформації // Нова безпека. – 2003. - № 2. – с.63 – 74.
5. Україна – НАТО: майбутнє в руках минулого. – К.: “Заповіт”, 2004. – 176 с.
6. Українське суспільство 1994 – 2004: соціологічний моніторинг (За ред. Н.Паніної). – К.: “Заповіт”, 2004. – 64 с.
7. <http://www/dif.org.ua/data/zip/2012022038.zip>

Summary:

The regional human geographical analysis geopolitics aspirations of the population of Ukraine having used a database of sociological pollings is lead. Regional distinctions are investigated concerning the population of Ukraine to the NATO.

УДК 911.3 : 81 : 39

Роман ЛОЗИНСЬКИЙ

РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ Й ЕТНОЛІНГВІСТИЧНІ ПРОЦЕСИ

Сучасна мовна ситуація в Україні є однією з найскладніших у Європі. Хоча абсолютну більшість населення держави становлять українці, а державною мовою є українська мова, населення України насправді є двомовним. Адже в результаті тривалої мовної русифікації значна частка українців рідною мовою нині вважає російську мову. Зрусифікованими є також представники багатьох етнічних меншин. Майже у всіх найбільших містах України російська мова домінує у головних сферах суспільного життя. Така мовна ситуація є несприятливою для держави, тому що русифікація населення створює підґрунтя для різноманітних політичних спекуляцій, зокрема, спроб штучно роз’єднати населення України за мовною ознакою, протиставити східну та західну частини держави. Складність мовної ситуації в Україні актуалізує проблему наукового дослідження мовних процесів і явищ на її території, в тому числі їх географічних аспектів [12].

Етнолінгвістичні (етномовні) процеси – це один з видів етнічних процесів, тобто процесів зміни